

Olena HAVRYLIUK

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

gavryliukolena@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8646-8234>

CECHY I FUNKCJE NADAWCY DZIEWIĘTNASTOWIECZNYCH INSKRYPCJI NAGROBNYCH NA KATOLICKICH CMENTARZACH PODOLA

Przedmiotem zainteresowania w niniejszym artykule są polskie historyczne inskrypcje nagrobne, które zachowały się na katolickich cmentarzach Podola. Podobnie jak większość cmentarzy zachodnich, nekropolie podolskie z końcem XVIII wieku wyprowadzono poza obszar kościołów, za miasta, do czego przyczyniły się m.in. względy praktyczne (brak miejsc na kolejne pochówki) i sanitarne. Jednocześnie sytuacja ta spowodowała, że zaistniała możliwość stawiania na mogiłach większych nagrobków, na których znalazło się miejsce dla bardziej rozbudowanych inskrypcji. Dzięki temu powstawała przestrzeń, gdzie zachowywano ślady ziemskiej obecności zmarłych: „cmentarze stawały się miejscem trwania pamięci o nich i znakiem ich obecności mimo fizycznej śmierci” (Borkowski 2000: 343). Jak podkreśla K. Syrnicka, „Nową prawdę o śmierci wyrażały również napisy nagrobne, będące nieodłącznym elementem znaczeniowego wyposażenia grobu oraz stanowiące ważne źródło analizy zagadnień związanych z pojmowaniem i przeżywaniem śmierci” (2001: 60). Nie tylko przedstawiciele wyższych warstw społecznych, znanych rodów, ale także mieszczanie w napisach nagrobnych mogli umieszczać informacje o osobie zmarłej (cechy, związki rodzinne, zasługi itp.) oraz o tych, którzy fundowali napisy.

W ujęciu językoznawczym (lingwistyczno-kulturowym), „inskrpcja nagrobna to swoisty, mocno osadzony w tradycji typ tekstu kultury, gatunek mowy, który będąc wypowiedzią o złożonej intencji komunikacyjnej, pełni przede wszystkim funkcję informacyjno-komemoratywną – upamiętnia osobę zmarłego, dając świadectwo jego życia i śmierci” (Steczko 2011: 92). Wzorzec inskrypcji obejmuje elementy obligatoryjne (informacyjne), bardziej skonwencjonalizowane, oraz elementy fakultatywne, zależne od fundatora (nadawcy), uzupełniające charakterystykę zmarłego (podmiotu inskrypcji) (Długosz 2010: 21–22). Treść napisów odpowiadała formom inskrypcji danego okresu, potwierdzała, o czym w napisie powinno być wskazane – „ażeby treść kładzionych (...) napisów była zasłużoną i rzetelną pochwałą cnót i zalet nieboszczyka albo niech głosi jaką maksymę zbawienną, albo też niech mieści tylko najważniejsze szczegóły życiorysu jego” (Syrnicka 2001: 60¹); napisy nagrobne mogły także zawierać informację o ich nadawcy (fundatorze).

Materiał badawczy został zebrany drogą osobistej eksploracji terenowej (sfotografowany, następnie zapisany) podczas praktyk i podczas corocznych akcji „Mogiłę pradziada ocal od zapomnienia”². Omawiane polskie inskrypcje nagrobne pochodzą z zabytkowych cmentarzy katolickich Podola (współcześnie Ukraina) i datowane są na wiek XIX. Przeprowadzone dotychczas badania pokazują, że napisy nagrobne z tego obszaru wykazują pewną specyfikę, która ma podłoże etniczno-religijne i łączy się z określonym czasem historycznym. „Cmentarze polskie rzymskokatolickie pomagają zrozumieć i pogłębić wiedzę o historii polskiej, o polskiej kulturze na obszarze Podola, mają wyjątkową wartość jako znaki tej tradycji” (Havryliuk 2020: 86). To potwierdza opinię Z. Wasilewskiej-Lipke, która pisze: „Każdy cmentarz opowiada własną historię żywych, choć tu pochowanych, ludzi, daje do myślenia o życiu konkretnej epoki (...) Cmentarz pozostaje wciąż aktualną opowieścią” (2012: 99).

Celem artykułu jest przedstawienie cech i funkcji nadawcy dziewiętnastowiecznych inskrypcji nagrobnych z Podola. K. Długosz podaje, że „każda inskrypcja jest komunikatem” i jak każdy akt komunikacji językowej „za-

¹ Hasło *nagrobek* w: *Encyklopedia kościelna*, t. 15, Warszawa 1883, s. 390 (cyt. za: Biernat 1987: 23).

² Akcja ta organizowana jest przez organizację społeczną działającą w Winnicy (Ukraina) – Konfederacja Polaków Podola XXI Wieku i ma na celu zachowanie (m.in. poprzez odkrywanie, odnawianie) dawnych nagrobków i zapisanych na nich inskrypcji w miejscowościach leżących na obszarze Podola.

kląda istnienie co najmniej trzech zasadniczych ogniw: nadawcy, odbiorcy i tego, co jest przekazywane” (2010: 11, 21). W inskrypcjach w roli nadawcy występuje autor napisu (fundator). To nadawca decyduje też o tym, czy ujawnić się w komunikacie za pomocą odpowiednich form i leksyki, czy pozostać nieujawnionym, ale zawsze obecnym.

Struktura inskrypcji obejmuje elementy obligatoryjne (imię, nazwisko, data śmierci i/lub urodzenia, liczba lat życia) i fakultatywne. Elementy fakultatywne wprowadzają dodatkową charakterystykę osoby, której poświęcony jest napis (np. cechy, zawód, działalność społeczna, miejsce urodzenia/śmierci, miejsce pochodzenia/śmierci, wiadomości o okolicznościach zgonu itp.), mogą także obejmować prezentację nadawcy (np. relacje ze zmarłym, stopień pokrewieństwa, imię, nazwisko itp.). Prezentowana analiza obejmuje inskrypcje, które zawierają elementy fakultatywne w postaci informacji o nadawcy, wskazujące na cechy i funkcje fundatora. Takie inskrypcje mają strukturę trójczłonową, obejmującą część onomastyczną, tekstową i część, w której ujawnia się nadawca. Z kolei relacje w ich obrębie można schematycznie przedstawić za pomocą pytań: kto (umarł)? – kiedy (umarł)? – co (komunikuje)? – od kogo (pochodzi komunikat)? (Długosz 2010: 23–24). Ostatnie z pytań odnosi się do nadawcy:

Ś. + P.
Z Nosalewskich
MARYA WROCZYŃSKA
PRZIŻYŁA³ LAT 34
UMARŁA 10 Kwietnia 1990 r.⁴
Stroskany mąż i sieroty
Proszą o westchnienie
do Boga

(Janów)⁵

Tradycja wymagała, żeby „w epitafiach religijnych i osobistych społeczność chrześcijańska czciła zasady tworzące kulturę, zasady etyki, wspólnoty pracy” (Wasilewska-Lipke 2012: 119). Napisy nagrobne nie miały wychodzić poza przyjęty zapis, a twórca napisu (nadawca) „musi respektować społeczny obyczaj, ogólnie przyjęte konwencje i nie może pozostać

³ We wszystkich przytaczanych inskrypcjach zachowano oryginalny zapis.

⁴ W zaznaczonej inskrypcji są błędy językowe (*prziżyła*) i faktyczne (podana data śmierci nie jest prawdziwa).

⁵ W nawiasach po każdej inskrypcji podano nazwę miejscowości, w której znajduje się cmentarz.

neutralny w stosunku do zaistniałej sytuacji” (Długosz 2010: 24). Dlatego dość często inskrypcje z Podola zawierają dedykacje wyrażone połączeniami typu: *Najdroższej, najukochańszej żonie, Drogim Rodzicom, Ukochanej Matce, Drogiemu Ojcu, Tu leżą zwłoki naszej siostry, Nieodżałowanej Matce, Tu leżą wnuki, Tu leżą dzieci* itp. Mają one emocjonalny charakter wyrażony głównie przymiotnikami wskazującymi na emocje, żal, smutek z powodu śmierci bliskiej czy znanej osoby, np.:

Ś. + P.
TEOFILA
z SOKOŁOWSKICH
L EWICKA
ZM. 25 GRUDN. 1910 r.
PRZEŻYWSZY LAT 75
WIECZNY ODPOCZYNEK
RACZ JEJ DAĆ PANIE
UKOCHANEJ MATCE OD DZIECI (Szarograd)

W badanym materiale zaobserwować można różne typy nadawców i sposoby ich wyrażania, które przybliżam w dalszych analizach. W inskrypcji niżej przedstawionej zaznaczono szlacheckie pochodzenie, imię i nazwisko, wojskową rangę męża, a także wyrażono językowo cechy fundatorki oraz podano datę ufundowania nagrobka wraz z napisem. Charakterystyczne dla tego napisu jest użycie konstrukcji z narzędnikiem – *żoną* i elipsa czasownika „była”. Wyróżnia go też wskazanie rzeźbiarza i miejsca, gdzie znajdowała się jego pracownia – to wszystko miało podkreślać szlacheckie pochodzenie i bogactwo żony, a jednocześnie status osoby, której ten napis poświęcono:

Janowi Hrabi Krasinskiemu Staro. Opiniogórskiemu
Rotmistrowi Kawaleryi narodowej posłowi na Sejmie z wojewodztwa
Podolskiego zmarłemu u Ro. 1790 1 maja **Antonina c C.(.)ackich Hrabina**
Krasińska żoną poświęca te Pamięć w Roku 1810
(...) Albacini w Rzymie
(Katedralny kościół św. Piotra i Pawła w Kamieńcu Podolskim)

Utrwalenie imienia nadawcy oraz relacji małżeńskich (*żona*) odnotowałam jeszcze w jednej inskrypcji. O ile pierwszy napis (przytoczony wyżej) można traktować jako wzór inskrypcji oficjalnej (nie ma tu wyrażonych uczuć do zmarłego, raczej wskazuje się na równe pochodzenie szlacheckie żony), o tyle w drugiej akcent położono na emocjonalność. Zaznaczono, że *Skromny Pomnik* jest niezmiernie małym darem dla *Dobrego Męża*, po śmierci

którego zostaje i nadal *przy/Wiązana żona Karolina*. Emocje podkreśla też użycie wielkiej litery w nazwie zmarłego (*Dobrego Męża*) czy wykrzyknik na końcu napisu. Nadawca (wskazany imieniem) nie chowa więc swoich emocji, uczuć, miłości jako żona, bo cmentarze dają też „możliwość intymnego, osobistego uprawiania kultu, który był zarazem kultem publicznym i społecznym” (Kolbuszewski 1986: 27):

D. O. M.
 Tu Spoczywa S.P. Ludwik
 Dachłowski – Żył Lat 63
 Umarł dnia 3 Maia 1861 roku
 Prosi pobożne westchnienie
 Ten Skromny Pomnik wznio
 Sła, dla **Dobrego Męża przy**
Wiązana Żona Karolina! (Mołczany)

W inskrypcyjnych napisach na katolickich cmentarzach Podola pokazanie osobistych, bliskich relacji ze zmarłym jest często obecne. Można tu odwołać się do ustaleń Z. Wasilewskiej-Lipke, która pisze o tym, że w inskrypcjach „pobrzmiwa romantyczny ton osobistej więzi, często występuje zwrot »ty« albo jednokorzeniowe słowa (»twej«, »za tobą« i in). Dominuje poczucie utraty, słowa świadczą o wyjściu poza funeralny obyczaj, są pełne czułości” (2012: 119). Potwierdzają to kolejne przykłady:

Ś. + P.
 Marjan
 KOZŁOWSKI
 Ur. 1883 r.um. 1910 r.
 Wieczny pokój **Twej** duszy **synu** drogi
 Zostawiłeś pamięć dobrego **syna**
 Człowieka i **Matkę** we łzach nieutulonu (Latyczów)

LEONARDOWI
 WISNIEWSKIEMU
DROGIEMU OJCU
 OSTATNIA PAMIĄTKA (Czeczelnik)

Inskrypcje można również podzielić na grupy według stosunków między podmiotem (zmarłym) a nadawcą napisu: „Nadawcą komunikatu – inskrypcji może być osoba prywatna lub oficjalna” (Długosz 2010: 26). Nadawca prywatny związany jest najczęściej ze zmarłym relacją pokrewień-

stwa (rodzina, rodzice, ojciec, matka, córka, syn, dzieci, wnuki), a oficjalny – innymi relacjami, np. zawodowymi, towarzyskimi (kierownictwo, koledzy, przyjaciele, parafianie, obca rodzina, która znała i doceniała zasługi zmarłego itp.). W obydwu przypadkach (nadawca prywatny, oficjalny) fundator występuje jako pojedyncza osoba lub zbiorowość (rodzice, rodzina, dzieci, przyjaciele, wychowankowie, koledzy itp.), np.:

D. O. M.
 Tu Spoczywają
 Zwłoki Heleny
 Abramowiczowej
 Sekundo voto
 Hrabin KRAS....KIEJ
 . + 1857. 10. X
POSTAWIŁY DZIECI (Machnówka)

Ś. + P.
 Tu spoczywa
 Tekla
 BLASZCZYKIEWICZ
 zmarła 1 Stycznia 1901 r.
Ukochanej Matce! (Mołczany)

Fundatorem następnej inskrypcji jest mąż, który uczucia do żony wyraża przymiotnikami w stopniu najwyższym (*najdroższej, najukochańszej*):

D. O. M.
 F. i K.
 DUBISKICH
 KALIKSTA
 Z
 Paślawskich
 DUBISKA
 † 18 X/29 81 r.
 ż. l. 26.
**Najdroższej
 najukochańszej
 żonie** (Pików)

Mąż występuje często w roli fundatora sam lub, jak w następnym przykładzie, *mąż wraz z dziećmi*. Nadawca wyraża silne emocje (*osierocony, wieczny żal*) i podkreśla zasługi zmarłej (*najlepszej żonie i matce, wdzięczność*):

D. O. M.
 s.p. Honorata z Bednarowskich
 WOŁOSZYNOWSKA
 żyła lat 44
 skończyła życie
 d. 6 Sierpnia 1866 r.
**Najlepszej
 żonie i matce
 osierosony
 mąż wraz z dziećmi
 w pamięci
 wiecznego żalu
 i wdzięczności**

(Żwaniec)

Silne emocje podaje nadawca zbiorowy (*rodzice*) w inskrypcji poświęconej dziecku. Jego śmierć pozostawiła *rodziców w zmartwieniu pogrążonych*, jednak z pokorą katolika przyjmują wolę Boga (frazeologizm *Pan dał, Pan wziął*):

D. O. M.
 Pan
 Dał
 Pan wziął.
 Tu leży
 L A U R A
 WALEWSKA
 uro: 3 Czerw: 1871
 umar: 28 Czer. 1872
**zostawiając rodzi-
 ców w zmartwieniu
 pogrążonych.
 tym przedwcze-
 snym zgonem.**

(Czarny Ostrów)

Językowo oszczędniej opisuje rozpacz po śmierci jedynego syna *ojciec* (inskrpcja nie podaje w tym przypadku słowa „rodzice”). Poczucie straty nadawcy podkreśla w tej inskrypcji-prośbie przywołaniem wykształcenia syna, jego młodego wieku:

Ś. + P
 BRONISŁAW
 ŻURAKOWSKI
 AGRONOM

UNIWERSYTETU w HALLE
 ŻYŁ LAT 23
 ZM. 4 MAJA 1912 r.
OJCIEC PROSI
O WESTCHNIENIE PO JEDYNAKU (Machnówka)

Część napisów inskrypcyjnych upamiętnia śmierć małych dzieci, na co wskazują deminutywne (*Irenka, Arturek*) i hipokorystyczne (*Wandzia, Wacio*) formy imion. Nadawca (*matka*) w dedykacji stosuje typowe połączenie: *ukochanym dzieciom*. Napis nie zawiera dat śmierci – można tylko przypuszczać, że zaznaczono w ten sposób krótki czas życia:

IRENKA WANDZIA
 WACIO ARTUREK
 T H I E R Y
PAMIĘĆMATKI
UKOCHANYM DZIECIOM (Mohylów Podolski)

Jako fundatorzy napisów nagrobnych najczęściej występują rodzice, dzieci, ale odnotowałam też pomnik poświęcony bratu. Nadawca relacje rodzinne podkreśla wielką literą, która pełni funkcję emocjonalną:

Tu spoczywają zwłoki
 S. P Ludwika Schmidta
 Zmarłego dnia 30. Mies.
 Listopada 1853 roku
 Żyjącego Lat 24.
 Pomnik
 Ten poświęca
Brat dla Brata. (Tynna)

Ciekawy napis utrwalono na nagrobku poświęconym pewnej kobiecie. Nadawca szeregowy nie tylko wprost określa swoje relacje rodzinne (*brat, bratanka, bratankowie*) i oficjalne ze zmarłą (*wychowanki*), ale też wnosi dodatkową charakterystykę. Można się domyślać, że zmarła poświęciła swoje życie pracy (w szkole dla dziewcząt – *wychowanki*), założyła na dobrą pamięć bliskich (*kochający*). Podane nazwiska dowodzą, że była zamężna, a jednak wśród fundatorów brakuje męża:

Ś. + P.
 IDALJA
 z MICHAŁOWSKICH

KALINSKA
ZASNEŁA W BOGU D. 13/25 WRZESNIA 1895 r.
**OD KOCHAJĄCEGO BRATA,
BRATANKI, BRATANKÓW
I WYCHOWANEK**

(Lityń)

Fundatorami następnych napisów nagrobnych są wnuki. W pierwszym przypadku inskrypcja wskazuje na pochowanie trzech osób, ale tylko dla jednej podano daty urodzenia i śmierci. Daty te odnoszą też do historycznych wydarzeń, zmarła przeżyła czasy powstań, walki o wolność Polski. Prawdopodobnie podtrzymanie wiary, wychowanie w duchu polskiego patriotyzmu swoich dzieci i wnuków stały się podstawą emocjonalnego, nobilitującego nazwania przez nadawcę (*wnuki*) zmarłej – *matrona polska*⁶:

D O M
Tu spoczywają
Matka córka i prawnuk
Ś. † P.
Marya z Hodowińskich
Saryuzowa Zaleska
1800 – 1886
Zdrowaś Marya
Matronie polskiej
wnuki

(Żytomierz)

Na emocje nadawcy w kolejnej inskrypcji wskazuje przymiotnik *wdzięczni*. Prawdopodobnie wdzięczność łączy się z tym, że dziadek przeżył walki o niepodległość, miał udział w wychowaniu wnuków:

Tu spoczywa
WILHELM
PRAWDZIC-ZALESKI
URODZIŁ SIĘ DNIA 12 PAZDZIERNIKA 1806 R.
UMARŁ DNIA 3 PAZDZIERNIKA 1878 R.
ŻYŁ LAT 72
WDZIĘCZNE WNUKI
PROSZĄ O
MODLITWĘ DO BOGA.

(Czarny Ostrów)

⁶ *Słownik wieleński* podaje znaczenie: *matrona* 'niewiasta przez stan i wiek poważna' (<https://eswil.ijp.pan.pl>). Słownik podaje w przykładach użycia utrwalone określenie *matrony* *rzymskie*. Użyte w omawianej inskrypcji połączenie *matrona polska* pozwala domyślać się, że zmarła wychowywała swoje dzieci i wnuków w duchu miłości do Ojczyzny, do Polski.

W wielu inskrypcjach jako zbiorowy nadawca występuje rodzina, która – jak w kolejnej inskrypcji – wyraża językowo swój stan po śmierci bliskiej osoby (*zasmucona, osierocona*):

Ś. + P.
 Tu spoczywa Władysław
 z Hr. Kossowski Proboszcz
 Jampolski Żył lat 70 zmarł
 d. 14 Stycznia 1906 r. **Rodzina**
prosi o westchnienie do Boga (Jampol)

†
 Drogim Rodzicom
 i
 Ukochanej Siostrze
 Józefowi Honoracie i Józefie
 DOBRŻANSKIM
Poświęca
Zasmucona osierocona
Rodzina
 1871 r. 25 Lipca (Jampol)

D. O. M.
 JANA
 BARSZCZEWSKIEGO
 Syndyka Chocim.
 Kościoła
 † 20 Wrzesni 1900
 Mając 88 lat.
Tę pamiątkę poświęca
Rodz. Tomaszewskich (obok katedry Kamienieckiej)

Liczne pomniki poświęcone osobom duchownym fundowali parafianie lub osoby z kręgu towarzyskiego. Zarówno podmiot inskrypcji, jak i nadawca jest w nich wyrażony w sposób oficjalny, konstrukcjami typowymi dla dedykacji (kto – komu, od kogo), np.:

K S I A D Z
 ERAZM WIERZEJSKI
 Żył lat 56.
 Umarł 1872. † 1 Lipca
Parafianie Proboszczowi (Mohylów Podolski)

Ś. + P.
 Ks. DOMINIK
 ŁAGOWSKI
 PROBOSZCZ LITYŃSKI
 ŻYŁ LAT 30
 ZM. 1/XII 1906 r.
 BŁOGOSŁAWIENI
 CZYSTEGO SERCA, ALBOWIEM
 ONI BOGA OGLĄDAJĄ.
**OD PARAFIAN
 I PRZYJACIOŁ**

(Lityń)

Trzeba też zauważyć, że w części inskrypcji fundator nie był dokładnie określony, nie ujawniał się w napisie, np.:

Ś. + P.
 ALEKSANDER
 KRZYWOBŁOCKI
 ŻYŁ LAT 85 + 28.II 1901 r.
 BOŻE BĄDŹ MIŁOŚCIW
 DUSZY JEGO

(Lityń)

Ważną kwestią jest miejsce umieszczenia w napisie nagrobnym informacji o nadawcy. Zgodnie ze strukturą inskrypcji trójczłonowej, informacja o nadawcy występuje zwykle w końcowej części napisu (po części onomastycznej i tekstowej), np.:

Ś. + P.
 KAMILLA
 Z BARDECKICH
 MUSZYŃSKA
 ŻUŁA LAT 30
 ZM. 11 SIERP. 1905 r.
 PROSI O MODLITWĘ
 NAJUKOCHAŃSZEJ
**ŻONIE I MATCE
 OD MĘŻA I DZIECI**

(Murafa)

Ś. + P.
 Konstancja z Bujalskich
 L I P S K A
 zm. 18 Kwiet. 1906 r.

POKÓJ JEJ DUSZY.
 Nieodżałowanej **matce,**
żonie i bratowej
wdzięczna rodzina. (Czarny Ostrów)

W następnej inskrypcji również dotrzymano ustalonej struktury, jednak fundatorzy (nadawcy) ujawniają się nie wprost, lecz poprzez wskazanie relacji rodzinnych (*Mężowi i Ojcu*):

Ś. + P.
 Kazimierz Rybkowski
 Umarł 8 Lutego 1903 r.
 Żył lat 62.
 Prosi o wystchnienie
 Do Boga.
Najdroższemu Mężowi
i Ojcu
 Zostawiamy tę ostatnią
 Pamięć. (Pików)

Przykładów zastosowania innej pozycji nadawcy w strukturze inskrypcji jest w zebranych materiałach badawczych mniej. Można zauważyć, że fundator ujawnia się w części tekstowej po podstawowych informacjach o zmarłym, a nawet przez częścią onomastyczną, jak w inskrypcji poniżej. Imię i nazwisko zmarłej osoby, jego daty śmierci, urodzenia poprzedza fakultatywny tekst, który ujawnia nadawców inskrypcji poprzez zaimki osobowe *ty – my, nie mamy Ciebie*, a przede wszystkim apostrofę *Synu*. Odwrócenie w inskrypcji kolejności części obligatoryjnej i fakultatywnej powoduje zwrócenie uwagi na nadawcę i jego silne emocje po stracie bliskiej osoby. Podkreśla to też przymiotnik nazywający emocje (*nieszczęśliwi*), wyrażona nadzieja na życie pozaziemskie (*Ty szczęśliwy, bo już jesteś w Niebie*) czy wielka litera w zaimku (*Ciebie*):

Synu! Ty szczęśliwy,
 Bo już jesteś w Niebie.
 A **my** nieszczęśliwe
 Bo nie mamy Ciebie.
 Ś.P.
 Wilhelm
 SZARKOWSKI
 ur. d. 25 Marca 1878 r.

zm. d. 19 Kwietnia
1900 r.
Prosi o pozdrowienie
Anielskie (Pików)

Podsumowując analizy podolskich napisów nagrobnych, można cytować Z. Rogowską-Cybulską, która pisze: „Informacja o fundatorze nagrobka, a zarazem nadawcy komunikatu może być interpretowana po pierwsze jako ujawnienie, kto o zmarłym pamięta i chce by inni go nie zapomnieli, po drugie jako chęć zapewnienia sobie pamięci innych przed fundatora” (2012: 113). Dla inskrypcji na dziewiętnastowiecznych katolickich cmentarzach Podola poszerzona informacja o nadawcy nie była charakterystyczna, takie napisy były typowe dla wieku osiemnastego. Analiza materiału badawczego pokazała, że informacje o nadawcy najczęściej przekazywano w postaci zawiadomienia mianownikowego typu *pamiętka od*, w formie dedykacji *Kochanemu Mężowi/żona i dzieci* lub jako bezpośrednie określenie fundatora, a także w postaci podpisu pod napisem nagrobnym. Nadawca, który ujawnia się w strukturze inskrypcji, zwykle przekazuje też emocje, uczucia do zmarłego lub wyraża swój stan emocjonalny.

BIBLIOGRAFIA

- Biernat A., 1987, *Dziewiętnastowieczne napisy epigraficzne na ziemiach Królestwa Polskiego*, Wrocław.
- Borkowski I., 2000, *Śmierci tajemnicze wrota. Językowy świat inskrypcji nagrobnych*, w: *Język a kultura*, t. 13: *Językowy obraz świata i kultura*, Wrocław, s. 343–354.
- Długosz K., 2010, *Inskrypcje nagrobne w ujęciu językoznawczym. Wydanie II zmienione i rozszerzone*, Gorzów Wielkopolski.
- Havryliuk O., 2020, *Dziewiętnastowieczne inskrypcje z terenu Podola jako znaki języka i kultury polskiej: wartości dydaktyczne*, w: *Wiek XIX na lekcjach języka polskiego. Literatura – język – kultura – historia*, red. B. Gala-Milczarek, A. Klimas, A. Kowalkiewicz-Kulesza, Siedlce, s. 83–95.
- Kolbuszewski J., 1985, *Wiersze z cmentarza. O współczesnej epigrafice wierszowanej*, Wrocław.
- Rogowska-Cybulska E., 2012, *Inskrypcje nagrobne wiejskiego cmentarza jako nośniki pamięci o zmarłych (na przykładzie cmentarza parafialnego w Łojach w diecezji łomżyńskiej)*, „*Studia Łomżyńskie*” 22, s. 91–118.
- Słownik wileński*, <https://eswil.ijp.pan.pl> (dostęp: 15.05.2022).

- Steczko I., 2011, *Językowe sposoby wyrażania aktu śmierci w dawnych inskrypcjach nagrobnych z cmentarza Rakowickiego w Krakowie*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracovensis. Studia Linguistica” VI, s. 92–108.
- Syrnicka K., 2001, *Polska epigrafika nagrobna na Wileńszczyźnie. Tradycja i współczesność*, Wilno – Lublin.
- Wasilewska-Lipke, Z., 2012, *Cmentarz jako opowieść. Co opowiada stary cmentarz Dieweg w Uccle?*, „Prace Filologiczne. Literaturoznawstwo” 2(5), s. 99–125.

FEATURES AND FUNCTIONS OF THE AUTHOR OF 19TH-CENTURY TOMBSTONE INSCRIPTIONS IN CATHOLIC CEMETERIES IN PODOLIA

Abstract

The article presents 19th-century tombstone inscriptions from Catholic cemeteries in Podolia. An important part of the inscription is the marking of the founder and their relationship to the deceased. The article analyzes tombstone inscriptions from the historic Catholic cemeteries of Podolia that were made in the 19th and early 20th century. The presented inscriptions were saved and photographed by the author of the article during research internships, the “Save my great-grandfather save from oblivion” (“Mogilę pradiada ocal od zapomnienia”) program, as well as planned trips to document the tombstones and publish the findings.

Key words: Podolia, grave inscriptions, characteristics of the deceased, founder, features and functions of the commemorator, relations